

УДК 026:37](477):025.12:005.336

Алла Рубан,

науковий співробітник,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
e-mail: metodist08@i.ua
тел.: (044) 440-66-22

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА КНИГОЗБІРЕНЬ МЕРЕЖІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК МОН УКРАЇНИ ТА НАПН УКРАЇНИ В ДЗЕРКАЛІ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано методичні видання провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, видані ними у 2013–2017 рр.

Ключові слова: освітянські бібліотеки, мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, методична діяльність, видавнича діяльність.

Сучасна методична практика відрізняється багатством змісту, форм, методів. Напрямами методичної діяльності, здійснюваними бібліотеками – методичними центрами, є аналіз, прогнозування, моніторинг, розробка методик і підготовка методичних документів, організація безперервної освіти бібліотечних кадрів, правове й нормативне забезпечення діяльності книгозбірень [1, с. 137].

Відповідно до «Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України» (2003 р.) до її складу входять понад 16 тисяч книгозбірень (об'єднаних за ознакою приналежності до галузі освіти) у різних регіонах України: Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, Науково-педагогічна бібліотека міста Миколаєва, бібліотеки наукових установ Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотеки закладів вищої освіти педагогічного та інженерно-педагогічного профілів I–IV р. а., бібліотеки закладів професійно-технічної, загальної середньої, позашкільної освіти, районних (міських) методичних кабінетів (центрів). Згідно з Положенням на провідні освітянські бібліотеки покладено функцію науково-методичних центрів.

© Рубан А., 2019

Головна мета науково-методичного забезпечення мережі освітянських бібліотек – сприяння удосконаленню їх діяльності, упровадження інноваційного досвіду в практику їх роботи, підвищення професійного рівня працівників шляхом забезпечення усіх напрямів, процесів, форм і методів бібліотечної роботи відповідним інформаційним супроводом, аналітичним вивченням і рекомендаціями [12, с. 12].

Підготовка власної методичної продукції є одним із важливих напрямів роботи бібліотек мережі.

Метою дослідження є аналіз методичних видань книгозбірень мережі освітянських бібліотек України за 2013–2017 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки різні аспекти науково-методичної діяльності бібліотек розглянуто в публікаціях М. Акіліної, Т. Сафонові (сучасні тенденції науково-методичної діяльності в бібліотечній сфері), Л. Ракитської (сучасна терміносистема методичної діяльності), Р. Самотий (методичне забезпечення діяльності бібліотек у сучасних умовах), Г. Ковальчук (процеси формування методичної діяльності в бібліотечній справі України в пострадянський період), Т. Вилегжаніної, О. Білик (методична діяльність книгозбірень у віртуальному просторі), Т. Дубас (науково-методичне забезпечення видавничої діяльності наукової бібліотеки в сучасних умовах, особливості видавничої діяльності НБУВ), І. Хемчян (науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек України), П. Рогової (науково-дослідна та науково-методична діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), О. Капралюк, Ю. Лазоренко (науково-методичне забезпечення та координування діяльності наукових сільськогосподарських бібліотек), В. Мудрохи (науково-методична діяльність ЛННБ України імені В. Стефаніка), О. Чепурченко, І. Савченко, С. Волкової, Л. Ворфлік, Н. Дяченко (інформаційно-методична діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОППО)), В. Кавінської, О. Лебедюк, Т. Новікової, І. Журавльової, Н. Лазаренко, Т. Кривошій, Л. Решетняк, І. Цвіркун, О. Скаченко (методична діяльність бібліотек ЗВО), С. Щербини (робота методиста районного методичного кабінету відділу освіти), А. Бардашевської, Л. Тазової (методична діяльність бібліотек для дітей), В. Світашової, Н. Шаргар (діяльність методичних об'єднань шкільних бібліотекарів) та ін. Ці питання також висвітлено в збірках матеріалів за результатами Всеукраїнської школи методиста, яку щодва роки проводять фахівці НБУ імені Ярослава Мудрого. Окремі аспекти науково-методичної діяльності освітянських

бібліотек висвітлено у виданнях ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики» (з 2017 р. виходить під назвою «Провідні освітянські бібліотеки в просторі і часі: моніторинг діяльності») та «Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі». Проте досвід видавничої діяльності, спрямованої на науково-методичне забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи, висвітлено, на нашу думку, недостатньо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із метою дослідження методичної продукції 2013–2017 рр. провідних освітянських бібліотек було проаналізовано їхні веб-сайти, видання, наявні в фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також використано інформацію, узагальнену в довідниках «Провідні освітянські бібліотеки в просторі і часі: моніторинг діяльності» за відповідні роки.

Проведений аналіз показав, що видавнича діяльність освітянських бібліотек як інформаційних, методичних, просвітницьких центрів – різнопланова та багатогранна. Вагому частину їхніх видань складають електронні (самостійні та ті, що мають паперовий аналог), які розміщені на веб-сайтах книгозбірень, зокрема в базах даних «Електронна бібліотека», інституційних репозитаріях, Електронній бібліотеці НАПН України. Це значно полегшує доступ до них, сприяє розширенню читацької аудиторії. Здебільшого свої напрацювання бібліотеки оприлюднюють за допомогою власної комп'ютерної техніки або, якщо це стосується книгозбірень ЗВО, – видавничо-поліграфічних центрів. Видовий склад методичної продукції різноманітний: це виробничо-практичні й навчальні, довідкові й оглядові, наукові й науково-виробничі, інформаційні й серіальні, нормативні й нормативно-інструктивні видання. Окрім того, фахівці книгозбірень є авторами статей у періодичних і продовжуваних виданнях.

Зазначимо, що останніми роками спостерігається збільшення обсягів видань науково-методичного характеру. Упродовж досліджуваного періоду в бібліотеках мережі підготовлено й випущено монографію, збірники наукових праць, матеріали конференцій.

У колективній монографії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України» (2016) [10] різнобічно представлено теоретичні, організаційні, методичні й технологічні засади

формування бібліотечно-інформаційних ресурсів галузевої наукової бібліотеки і запропоновано нові підходи в наданні доступу до них; розкрито особливості галузевих інформаційних потреб користувачів і способи їх задоволення; висвітлено проблеми зберігання й використання книжкових пам'яток; представлено теоретичне обґрунтування й практичне втілення шляхів трансформування освітянських бібліотек у базові документаційно-комунікаційні комплекси глобального інформаційного середовища.

У 2008 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано видання «Наукових праць Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського». Протягом 2014–2017 рр. вийшли четвертий–шостий випуски, в яких розглянуто питання розроблення й поглиблення організаційних, теоретичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та їхнього впровадження в діяльність мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, організації й методики створення корпоративних інформаційних ресурсів для освітянської галузі України, національно-патріотичного виховання засобами бібліотеки, ролі й місця книгозбірень закладів освіти.

Значним здобутком колективу бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка є видання серії – «Бібліотекознавство. Книгознавство» – наукових праць цього вишу, перший випуск яких побачив світ 2008 р. У третьому (2013 р.) і четвертому (2015 р.) випусках подано доповіді, виголошені на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Степан Сірополко – освітянин, науковець, бібліотекознавець» і «Університетські бібліотеки в сучасному інформаційному просторі», а також матеріали, що стосуються діяльності книгозбірні університету. Тексти доповідей двох заходів – науково-практичної конференції «Бібліотека як науково-методичний та соціокультурний центр сучасного вищого навчального закладу (до 70-річчя з дня заснування Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника)» та науково-методичного семінару «Іменний фонд професора В. Т. Полека як джерело бібліографознавства, літературознавства та краєзнавства (до 90-річчя з дня народження В. Т. Полека)» – лягли в основу першого випуску збірника наукових праць «Карпатські бібліотечно-краєзнавчі студії» (наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2015). Фахівці наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного

університету щорічно організують та проводять науково-практичні конференції з питань бібліотечної, бібліографічної та інформаційної діяльності бібліотек ЗВО. За підсумками заходів 2013–2017 рр. вийшли збірки «Бібліотечні фонди як інформаційний ресурс у контексті сучасних тенденцій та перспектив розвитку бібліотек вищих навчальних закладів», «Наукова бібліотека в інформаційно-освітньому просторі Рівненського державного гуманітарного університету», «Наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету: історія і сьогодення (до 75 річчя заснування)», «Розвиток наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету: теоретичні аспекти та практичний досвід» [7]. У науковій бібліотеці Маріупольського державного університету щорічно, починаючи з 2012 р., проводять науково-методичні семінари «Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету», за результатами яких випускають однойменні збірники як у друкованому, так і в електронному виглядах [5]. Публікації його розділів – «Сучасна бібліотека ВНЗ», «Інформаційні технології», «Інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування», «Бібліотечні фонди», «Соціологічні дослідження», «Краєзнавство», «Підвищення кваліфікації» – відображають результати досліджень співробітників бібліотеки, що проводилися протягом попереднього року. На базі цієї книгозбірні проводять також міські науково-практичні конференції, за матеріалами яких видають збірники наукових праць. Так, 2013 р. вони стосувалися питання використання сучасних технологій для створення бібліотечного інформаційного продукту, а 2016 р. – напрямів та нових моделей розвитку видавничої діяльності бібліотек Маріуполя.

Використання електронних ресурсів, мультимедійних технологій, реклама книгозбірні, презентація її діяльності в соціальних мережах, наповнення веб-сайтів бібліотек, розвиток репозитаріїв, дослідження історії бібліотечної справи, патріотичне виховання студентської молоді, а також створення інформаційних ресурсів у корпораціях, розширення взаємодії між бібліотечними установами різних систем і відомств, формування корпоративної культури, участь бібліотек вищої школи у проектах Української бібліотечної асоціації та інші питання висвітлено в збірниках матеріалів науково-практичних заходів, проведених науковою бібліотекою Хмельницького національного університету, – «Просвітницька діяльність бібліотек вищої школи: проблеми, досвід, перспективи» (2016) та

«Корпоративна діяльність як засіб підвищення ефективності використання ресурсної бази бібліотек вищих та оптимізація бібліотечної праці» (2017).

Необхідно також відзначити видання збірок матеріалів науково-практичних конференцій «Роль наукової бібліотеки у вихованні духовно-моральних якостей майбутніх спеціалістів», «Бібліотека вишу: проблеми сьогодення, погляд у майбутнє» та «Роль бібліотек у профорієнтаційній діяльності навчальних закладів. Завдання, місія, результат» (наукова бібліотека Національного університету «Чернігівській колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2014, 2015, 2017), «Бібліотека університету та інформаційні сервіси для науки і освіти» (наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, 2017).

Довідкові видання представлені «Довідником науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі» (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2013–2017; до 2014 р. він виходив під назвою «Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України») [10]. Довідник, вихід якого розпочато в 2006 р., спрямований на координування, узагальнення та поширення досвіду інформаційної діяльності бібліотек освітянської галузі України. В одному з його розділів подано інформацію про заплановані книгозбірнями до виходу в поточному році збірників наукових праць, матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів, інструктивних, методичних й періодичних видань.

Характеризуючи оглядові видання, перш за все необхідно відзначити щорічні збірники ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Провідні освітянські бібліотеки в просторі і часі: моніторинг діяльності» [10], які бібліотека готує, починаючи з 2011 р. Їхньою метою є аналіз стану основних напрямів діяльності провідних книгозбірень мережі та прийняття відповідних рішень щодо вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення фахівців освітянської галузі. У 2014 р. у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету з метою висвітлення сучасного стану, інноваційного розвитку та проблем діяльності бібліотек обласного методичного об'єднання прийнято рішення започаткувати електронне видання – щорічник «Бібліотеки вищих закладів освіти Хмельниччини: цифри та факти» (за матеріалами звітів про роботу

бібліотек закладів вищої освіти регіону за попередній рік) [4]. У ньому розглядаються питання впровадження інновацій в роботу бібліотек, бібліотечного обслуговування, культурно-просвітницької, інформаційно-бібліографічної діяльності, формування фондів, каталогізування, науково-дослідної та науково-методичної роботи, підвищення кваліфікації фахівців, комп'ютеризації, господарської діяльності.

Нормативно-інструктивні видання означеного періоду представлені третім і четвертим випусками збірників «Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України», що вийшли в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2013 і 2016 рр. відповідно [10]. У його розділах представлено розроблені спеціалістами головної освітянської книгозбірні країни положення, інструкції, методичні рекомендації, методичні рішення, методичні листи, правила, технологічні карти, адресовані як фахівцям ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і спеціалістам різних видів освітянських бібліотек. У практичних рекомендаціях наукової бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії «Управління процесами та інноваціями» (2016) подано технологічні карти на основні бібліотечні процеси, розроблені й апробовані в бібліотеці вишу. Фахівці інших книгозбірень мережі також здійснювали підготовку організаційно-розпорядчої документації – статутів, положень, правил, інструкцій, наказів, рішень, розпоряджень тощо.

Серед інформаційних видань, підготовлених в освітянських книгозбірнях, необхідно відзначити бюлетень наукової бібліотеки Хмельницького національного університету «Бібліотека в освітньому просторі» [3], започаткований в 2004 р. з метою надання методичної та практичної допомоги спеціалістам книгозбірень обласного методичного об'єднання. Видання з 2008 р. виходить двічі на рік, з 2015 р. – в електронному вигляді. Матеріали його рубрик – «Правове поле», «Сучасні технології», «Консультації фахівця», «З досвіду колег», «Грані професії», «Події та факти», «Книжкова полиця» – висвітлюють актуальні теми бібліотечної справи. Зокрема, в 2013–2017 рр. випуски бюлетеня були присвячені іміджу книгозбірні та бібліотечного працівника в сучасному суспільстві, організації інституційного репозитарію, видавничій діяльності бібліотек Хмельниччини, національно-патріотичному вихованню студентів, морально-психологічному клімату в колективі книгозбірні ЗВО, бібліотечному краєзнавству, інноваційній та корпоративній діяльності бібліотек.

Над створенням виробничо-практичних видань працювали фахівці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського і Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки. У 2014 р. Міністерством освіти і науки України видано наказ «Про проведення щорічного Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек», в якому з метою розкриття потенційних можливостей шкільної книгозбірні, підняття її престижу, привернення уваги вчительської, учнівської та батьківської громадськості до її проблем та популяризації читання в Україні, наказано започаткувати проведення Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек, який триватиме з 1 по 31 жовтня щорічно в межах Міжнародного місячника шкільних бібліотек. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визнано відповідальною за підготовку методичних рекомендацій щодо проведення заходів. Таким чином, фахівцями книгозбірні протягом 2014–2017 рр. було підготовлено рекомендації до місячників, що проходили під гаслами «Шкільна бібліотека – стратегічний партнер освіти» (2014), «Виховуємо громадянина – патріота України» (2015), «Книга і читання – важливий чинник у вихованні духовних цінностей учнів» (2016), «Шкільна бібліотека – за здоровий спосіб життя» (2017).

Співробітники КЗ Львівської облради «Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека» щороку готують методичні рекомендації, спрямовані на допомогу у відзначенні ювілейних і пам'ятних дат у бібліотеках області. Так, упродовж 2013–2017 рр. було підготовлено методичні матеріали до Дня Незалежності і Дня Соборності України, міжнародного дня сім'ї, Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, пам'яті діячів ЗУНР і УНР, Міжнародного дня визволення в'язнів фашистських таборів, до 150-річчя від дня народження В. Самійленка, 200-річчя від дня народження Т. Шевченка, 70-річчя Корюківської трагедії, 120-річчя від дня народження О. Довженка, 95-річчя від дня народження і 10-річчя від дня смерті папи Івана Павла II, 145-річчя від дня народження Лесі Українки, 125-річчя від дня народження Є. Коновальця, 40-річчя створення Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських угод, 80-річчя від дня народження В. Чорновола, 75-річчя утворення Української Повстанської Армії, 130-річчя від дня народження Д. Вітовського та ін.

Найбільша кількість науково-виробничих видань, підготовлених у 2013–2017 рр., присвячена пошуковій роботі в бібліотеці. Це такі видання як «Роль шкільного бібліотекаря у здійсненні пошуково-дослідницької роботи у навчальному закладі» (Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва,

2015) [6], «Інформаційно-пошукова культура» (бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2016) [8], «Електронний каталог та електронна картотека статей: здійснення пошуку» (наукова бібліотека Маріупольського державного університету, 2013) [5], «Електронні пошукові системи на допомогу самостійній роботі користувачів», «Карткові пошукові системи на допомогу самостійній роботі користувачів» (наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету, 2014 й 2017) [13], «Організація, ведення і використання електронного каталогу в роботі бібліотеки» (бібліотека Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 2014) [11], «Професійний розвиток майбутніх учителів» (наукова бібліотека Національного університету «Чернігівській колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, 2013) [9]. Усі вони розраховані на користувачів пошукових систем – як на учнів, студентів, аспірантів, викладачів, так і співробітників бібліотек, що їх консультують. Деякі аспекти роботи в АБІС ІРБІС розкрито в методичних рекомендаціях «Робота з ключовими словами, змістом, анотацією, що надаються в електронному каталозі. Особливості оформлення електронних документів і праць викладачів» (наукова бібліотека Маріупольського державного університету, 2013) і «Особливості заповнення полів бібліотечної системи Ірбіс» (бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017).

Із прийняттям наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», згідно з яким бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня з урахуванням ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», виникла необхідність у наданні допомоги в оформленні посилань в наукових роботах. З цією метою фахівці НБ Української інженерно-педагогічної академії підготували методичні рекомендації «Бібліографічне посилання (загальні правила складання) відповідно до ДСТУ 8302:2015, запровадженого в дію в Україні 01.07.2016» [2].

Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створено методичні рекомендації «Бібліографічне оформлення наукових робіт» [10], де розглянуто основні положення і наведено типові приклади описування документів різних видів, запропоновано різні способи оформлення прикнижкових і пристатейних бібліографічних списків, наведено рекомендації з вибору форми списку та способу групування в ньому

бібліографічних записів, подано відомості з оформлення бібліографічних посилань у монографіях, дисертаціях, авторефератах дисертацій, статтях, дипломних і курсових роботах тощо. У 2014 р. співробітники цієї установи підготували практичний посібник «Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології» [10]. Його завданням було представлення принципів складання й застосування предметних рубрик, висвітлення їхнього лексичного складу та особливостей синтаксису мови в процесі побудови предметних рубрик, а також уніфікування предметизації документів різних типів і видів з огляду на галузеву специфіку. Наукова новизна видання полягає у створенні «Словника заголовків предметних рубрик», на основі якого можна здійснювати індексування документів для організації ЕК, формувати авторитетні файли предметних заголовків, шукати потрібну інформацію. Це була перша спроба створення вітчизняного галузевого україномовного словника для предметизації документів з питань освіти, педагогіки, психології та суміжних галузей.

У посібнику «Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек України» (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2016) [10] розглянуто теоретичні аспекти застосування кількісних методів аналізу функціонування науки: наукометричних, бібліометричних, інформетричних, визначено їх особливості, охарактеризовано основні показники наукометрії, зокрема, індекс наукового цитування, індекс Гірша та імпаکت-фактору, відображено сучасний стан бібліометричних і наукометричних досліджень в Україні, наведено приклади бібліометричної оцінки розвитку освіти та педагогіки, здійсненої науковцями бібліотеки на основі аналізу загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова». Це видання містить практичні рекомендації з формування бібліографічних баз даних, складання бібліографічних посібників, оптимізації інформаційно-аналітичної та реферативної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін.

Для оптимізації процесу формування фонду Кабінету бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та надання науково-методичної допомоги фахівцям освітянських бібліотек в організації роботи з формування власного галузевого інформаційного ресурсу співробітниками бібліотеки в 2013 р. було підготовлено методичні рекомендації «Створення інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах в освітянських бібліотеках» [10].

Актуальній темі національно-патріотичного виховання присвячено кілька видань книгозбірень мережі. У методичних рекомендаціях «Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи» (ДНІПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2017) [10] висвітлено основні напрями, методи та форми роботи шкільної бібліотеки, розглянуто питання комплектування фонду літературою національно-патріотичного спрямування, підготовки рекомендаційних бібліографічних посібників, інформаційно-бібліографічного обслуговування учасників навчально-виховного процесу. У додатках вміщено орієнтовний план заходів із національно-патріотичного виховання у шкільній бібліотеці, подано рекомендаційний бібліографічний список літератури за період 2000–2017 рр. За підготовку рекомендацій бібліотеку відзначено в конкурсі «Національне визнання наукових досягнень» ІХ Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті – 2017» у номінації «Науково-методична розробка для вчителів, викладачів».

Досвід шкільних бібліотек Харківщини, а також методичні рекомендації, спрямовані на формування в учнів національної свідомості, представлено у збірці «Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді» [14], підготовленої співробітниками бібліотеки та методистами Харківської академії неперервної освіти. Цій же тематиці присвячено методичну консультацію Науково-педагогічної бібліотеки міста Миколаєва «Використання інноваційних форм роботи у популяризації краєзнавчої літератури як складової національно-патріотичного виховання».

Методика підготовки книжкових виставок як традиційних, так і віртуальних висвітлена у виданнях «Організація книжкової виставки» (бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2013) [8] й «Створення віртуальних виставок: методика, web-сервіси, робота з MS Power Point» (наукова бібліотека Маріупольського державного університету, 2013) [5]. При підготовці кожного з них використано досвід конкретної бібліотеки.

Тематика видавничої діяльності бібліотек закладів вищої освіти знайшла своє відображення в публікаціях «Видавнича діяльність бібліотеки вищого навчального закладу як сфера наукового знання і практичної діяльності» (бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, 2015) [8], «Библиотечный контент сквозь призму жанров», «Результати інтеграції серій видання «Вісник Маріупольського

державного університету» у світовий науковий простір», «Особливості редагування тексту у програмі Microsoft Word» (наукова бібліотека Маріупольського державного університету, 2013–2017) [5], «Видавнича діяльність бібліотек Хмельниччини» (наукова бібліотека Хмельницького національного університету, інформаційний бюлетень «Бібліотека в освітньому просторі», № 18, 2014) [3].

Менеджменту і маркетингу в бібліотечній справі присвячено методичні рекомендації науковій бібліотеці Маріупольського державного університету «Соціологічні дослідження в бібліотеці: анкетування» (2016) [5], спрямовані на напрацювання вмій та навичок проведення цього виду дослідження. Цих питань торкаються також два видання бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського: «Проектна діяльність – важлива складова розвитку бібліотеки та професійного зростання бібліотекарів» (2014), де викладено досвід і подано загальні рекомендації щодо написання проектів та впровадження їх результатів у практику роботи, і «Маркетинговий інструментарій у практиці роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського» (2013) [8], в котрому представлено досвід використання SWOT-аналізу, анкетування та інших методів маркетингу.

Одним із основних завдань діяльності обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти і бібліотек, що функціонують на їхній базі, є наукове, методичне й інформаційне забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти в областях, підвищення фахового рівня працівників системи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти регіону. Враховуючи це, науково-методичному забезпеченню діяльності шкільних бібліотек присвятили свої видання фахівці Рівненського ОППО («Організація роботи шкільного та публічно-шкільного бібліотекаря», «Новітні підходи до методичного забезпечення функціонування шкільних та публічно-шкільних бібліотек у 2017–2018 н. р.»), Херсонської академії неперервної освіти («Бібліотечно-інформаційний центр – нова модель бібліотечного обслуговування у загальноосвітніх навчальних закладах») і Чернігівського ОППО («Шкільна бібліотека в сучасному форматі: інноваційні ідеї та проекти: матеріали переможців та лауреатів обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека-2017») та «Розвиток творчого потенціалу шкільного бібліотекаря у системі методичної роботи»). У контексті тематики нашого дослідження необхідно відзначити

науково-методичний журнал «Джерело педагогічних інновацій» Харківської академії неперервної освіти, один із випусків якого – в 2015 р. – було присвячено упровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність бібліотеки закладу загальної середньої освіти.

Метою навчально-методичного видання «Від медіаграмотності до медіакультури» [6], підготовленого авторським колективом Миколаївського ОІППО, науково-методичного центру Миколаївської міськради, Миколаївської обласної бібліотечної асоціації та Науково-педагогічної бібліотеки м. Миколаєва в 2016 р., є надання фахової допомоги педагогічному й бібліотечному працівникові закладу освіти у викладанні медіакурсів, подання методики роботи з медіа-культурологічними текстами в очному й дистанційному режимах. Автори зазначають, що їхнє видання вирізняється серед інших тим, що воно є комплексним, системним, охоплює практично всіх суб'єктів педагогічного процесу, зосереджується на формуванні медіаграмотності й медіакомпетентності, розвитку медіакультури споживачів медіатекстів.

Висновки. Аналізуючи методичну роботу провідних бібліотек мережі в контексті їхньої видавничої діяльності, відзначимо систематичну активну підготовку більшості з них положень, інструкцій, правил, технологічних карт, бюлетенів, пам'яток. Видавцями аналітичних оглядів, методичних рекомендацій, довідників, збірників наукових праць впродовж 2013–2017 рр. були 19 бібліотек, із них 12 – книгозбірні університетів. Найбільша кількість таких видань – у Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, яка, як головний координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, приділяє особливу увагу пошуку оптимальних методичних і методологічних рішень для інноваційного розвитку освітянських бібліотек. Усі видання ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено в межах науково-дослідних робіт з метою впровадження в практику роботи мережі. Значна кількість методичних видань створена фахівцями наукових бібліотек Маріупольського державного університету, Рівненського державного гуманітарного університету, Хмельницького національного університету, бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки.

Видавнича діяльність книгозбірень протягом аналізованого періоду була спрямована на поширення передового досвіду, розробку й впровадження інноваційних процесів і технологій. Найпопулярніша тематика видань –

питання роботи з інформаційними ресурсами книгозбірень (формування та надання доступу до них), видавнича діяльність бібліотек, а також методичний супровід відзначення ювілейних і пам'ятних дат.

Варто зазначити, що фахівці, які займаються методичною роботою, мають забезпечувати оперативне реагування на зміни в бібліотечній та видавничій справах, спрямовувати свою діяльність на підтримку розвитку бібліотечної науки. Для здійснення видавничої діяльності, розширення репертуару продукції бібліотеки повинні мати кадри відповідної кваліфікації, бути укомплектованими засобами поліграфії та комп'ютерними системами. В межах підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців потрібно проводити навчання методик створення видавничої продукції, в тому числі в електронному вигляді. З огляду на те, що фонд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – найбільша складова інтегрованого ресурсу освітянської галузі й відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 608 від 10 травня 2002 р. «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» бібліотека має отримувати обов'язковий примірник навчальних, навчально-методичних і наукових видань галузевої тематики на всіх видах носіїв інформації (а всі типи документів з педагогіки, психології, бібліотекознавства та бібліографознавства комплектують тут з вичерпною повнотою), важливим є відповідальне ставлення фахівців книгозбірень мережі до надання таких примірників до її фонду.

Список бібліографічних посилань

1. Акилина М. И. Научно-методическая деятельность в библиотечной сфере современные тенденции. *Библиотековедение*. 2016. Т. 1. № 2. С. 136–144.
2. Бібліографічне посилання (загальні правила складання) відповідно до ДСТУ 8302:2015, запровадженого в дію в Україні 01.07.2016 : метод. рек. / Укр. інж.-пед. акад., Наук. б-ка ; [уклад. С. В. Карпенко]. Харків : [УІПА], 2017. 20 с.
3. Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. *Наук. б-ка Хмельниц. нац. ун-ту*. Хмельницький, 2017. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/byuletten.htm
4. Бібліотеки вищих закладів освіти Хмельниччини: цифри та факти. *Наук. б-ка Хмельниц. нац. ун-ту*. Хмельницький, 2017. URL : http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/vydannia.htm
5. Видання бібліотеки. *Наук. б-ка Маріуп. держ. Ун-ту*. Маріуполь, 2018 URL: http://slibr.mdu.in.ua/index/vydannia_nb_mdu/0-17
6. 2015-2016: видання бібліотеки. Наук.-пед. б-ка м. Миколаєва. Миколаїв, 2017. URL: <https://library.mk.ua/resurses/vidanya/2015-2016/>

7. Збірники матеріалів науково-практичних конференцій, організованих науковою бібліотекою. *Наук. б-ка Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту*. Рівне, [2016]. URL: <http://library.rshu.edu.ua/index.php/naukova-ta-naukovo-vydavnycha-dijalnist/zbirniki-materialiv-naukovo-praktichnikh-konferentsij-organizovanikh-naukovoyu-bibliotekoju-rdgu/>

8. Книжкові видання. *Б-ка Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2018. URL: http://library.vspu.edu.ua/html/arhiv_vidan.htm

9. Макарова Г. Г. Професійний розвиток майбутніх учителів : метод. матеріали до організації навч.-пошук. роботи студентів в умовах наук. б-ки пед. ВНЗ. Чернівці : ЧНПУ, 2013. 79 с.

10. Наші видання. *Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського*. Київ, 2018. URL: http://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=ourpublications

11. Організація, ведення і використання електронного каталогу в роботі бібліотеки : інструкт.-метод. рек. / *Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Наук. б-ка* ; [наук. ред. Т. В. Григоренко ; упоряд. : В. І. Устименко, Я. В. Коваленко, І. Г. Рудь [та ін.]. Умань : [О. О. Жовтий], 2014. 16 с.

12. Положення про організацію науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського : затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 12 від 26 груд. 2006 р. *Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.)* : [збірник] / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. І. І. Хемчян ; наук. ред. : П. І. Рогова, І. Г. Лобановська]. Київ, 2010. С. 11–16. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/manage_1_4.pdf

13. Практичні посібники. *Наук. б-ка Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту*. Рівне, 2017. URL: <http://library.rshu.edu.ua/povnotekstova-baza-danyh-stvorena-nb-rdgu/praktichni-posibniki1>

14. Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді : зб. метод. матеріалів / [упоряд. : Л. В. Ворфлік, З. Г. Жеребкіна ; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої, С. Є. Вольянської] ; Харків. акад. неперерв. освіти. Харків, 2017. 235 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/10/The_role_of_the_school_library_in_national-patriotic_education_2017.pdf

References

1. Akilina, M. I. (2016). Nauchno-metodicheskaia deiatel'nost v bibliotечноi sfere: sovremennye tendentsii [Scientific and methodological activities in the library field: current trends]. *Bibliotekovedenie* [Library and Information Science (Russia)], 2(1), 136-144. [In Russian].

2. Karpenko, S. V. (2017). Bibliografichne posylannia (zahalni pravyla skladannia) vidpovidno do DSTU 8302:2015, zaprovadzenoho v diiu v Ukraini 01.07.2016 (2017). [Bibliographic link (general rules of compilation) according to DSTU 8302: 2015, introduced in Ukraine 01.07.2016]. Kharkiv, Ukraine: Ukr. inzh. ped. akad., Nauk. b-ka. [In Ukrainian].

3. Biblioteka v osvitnomu prostori. [Library in Educational Space]. (2017). *Nauk. b-ka Khmelnyts. nats. un-tu*. Retrieved from http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/byuleten.htm [In Ukrainian].

4. Biblioteki vyshchikh zakladiv osvity Khmelnychchyny: tsyfry ta fakty [Libraries of institutions of higher education in the Khmelnytsky region: figures and facts]. (2017). *Nauk. b-ka Khmelnyts. nats. un-tu*. Retrieved from http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/vydannia.htm [In Ukrainian].

5. Vydannia biblioteki. [Library publications]. (2018). *Nauk. b-ka Mariup. derzh. un-tu*. Retrieved from http://slibr.mdu.in.ua/index/vydannia_nb_mdu/0-17 [In Ukrainian].

6. 2015-2016: vydannia biblioteki. [2015-2016: library publications]. (2017). *Nauk.-ped. b-ka m. Mykolayeva*. Retrieved from <https://library.mk.ua/resurses/vidanya/2015-2016/> [In Ukrainian].

7. Zbirnyky materialiv naukovo-praktychnykh konferentsii, orhanizovanykh naukovoiu bibliotekoiu. [Collections of materials of scientific-practical conferences organized by the scientific library]. (2016). *Nauk. b-ka Rivnen. derzh. humanitar. un-tu*. Retrieved from <http://library.rshu.edu.ua/index.php/naukova-ta-naukovo-vydavnycha-dijalnist/zbirniki-materialiv-naukovo-praktichnikh-konferentsij-organizovanikh-naukovoyu-bibliotekoju-rdgu> [In Ukrainian].

8. Knyzhkovi vydannia [Book publications]. (2018). *B-ka Vinnyts. derzh. ped. un-tu im. Mychaila Kotciubynskogo*. Retrieved from http://library.vspu.edu.ua/html/arhiv_vidan.htm [In Ukrainian].

9. Makarova, H. H. (2013). Profesiyni rozvytok maibutnykh uchyteliv [Professional development of future teachers]. Chernihiv, Ukraine: ChNPU. 79 p. [In Ukrainian].

10. Nashi vydannia. [Our publications]. (2018). *Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskogo*. Retrieved from: http://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=ourpublications [In Ukrainian].

11. T. V. Hryhorenko; uporiad.: V. I. Ustymenko, Ya. V. Kovalenko, I. H. Rud (Eds.). (2014). *Orhanizatsiia, vedennia i vykorystannia elektronnoho katalohu v roboti biblioteki*. [Organization, maintenance and use of an electronic catalog in the library]. Uman, Ukraine: Uman. derzh. ped. un t im. Pavla Tychyny, Nauk. b-ka [In Ukrainian].

12. Khemchian, I. I. (Comp.). (2010). Polozhennia pro orhanizatsiiu naukovo-metodychnoho zabezpechennia diialnosti merezhi osvitianskykh bibliotek Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy Derzhavnoiu naukovo-pedahohichnoiu bibliotekoiu Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho. [Regulations on the organization of scientific and methodological support of the network of educational libraries of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the

Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine by the V. O. Sukhomlynskyi State Scientific And Pedagogical Library of Ukraine]. (Rohova, P. I., Lobanovska, I. H. (Eds)). *Orhanizatsiino-upravlinski, normatyvno-instruktyvni i metodychni dokumenty dlia osvitianskykh bibliotek Ministerstva osvity i nauky Ukrainy ta Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy (2006-2010 rr.)* [Organizational-administrative, normative-instructional and methodological documents for educational libraries of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (2006-2010)] (pp. 11-16.). Kyiv, Ukraine: Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Retrieved from http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/manage_1_4.pdf [In Ukrainian].

13. Praktychni posibnyky [Practical manuals]. (2017). *Nauk. b-ka Rivnen. derzh. humanitar. un-tu*. Rivne, Ukraine. Retrieved from <http://library.rshu.edu.ua/povnotekstova-baza-danyh-stvorena-nb-rdgu/praktychni-posibniki1> [In Ukrainian].

14. Vorflik, L. V., Zhrebkina, Z. H. (2017). *Rol shkilnoi biblioteky v natsionalno-patriotychnomu vykhovanni uchnivskoi molodi* [The role of the school library in national-patriotic education of student youth]. Kharkiv, Ukraine. Retrieved from http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/10/The_role_of_the_school_library_in_national-patriotic_education_2017.pdf [In Ukrainian].

Alla Ruban,

Research Fellow, Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine

e-mail: metodist08@i.ua

tel.: (044) 440-66-22

Methodological work performed by education libraries under the MES of Ukraine and the NAES of Ukraine: publishing reflection

In order to study 2013–2017 methodological production prepared by the leading education libraries, the author of the paper analyzed their web-sites and publications available in the holdings of V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine and used the information given in *Leading education libraries in space and time: monitoring of their activity reference book for the mention period*.

The analysis showed that education library publishing is a diverse and many-sided activity. E-publications (both electronic ones and those that have a paper version) constitute a significant part of their publishing. It was found out that the following various methodological publications were issued by education libraries: practical, teaching, reference, review, research, information, serial, normative, and instructive publications. In addition, librarians write papers for periodicals and serials. It was established that education library publishing for the analyzed period was aimed at popularizing the best practices, developing and introducing innovation process and technique. It was mentioned that the most popular subject matters of publications were as follows: library information

resources (formation and access to them), library publishing, and methodological support for observing anniversary and memorable dates.

Keywords: education libraries, system of education libraries under the MES of Ukraine and the NAES of Ukraine, methodological work, publishing.

Стаття надійшла до редакції 8.04.2019 р.